

DÉL-AFRIKA 1906–1907-ES ÖNKORMÁNYZATHOZ JUTTATÁSÁNAK HISTORIOGRÁFIÁJÁHOZ

A két brit koronabirtok, Transvaal és Orange River Gyarmat önkormányzathoz jutásának, sőt, a dél-afrikai szubkontinens egészének a 20. század első évtizedét felölelő történelme legfontosabb dokumentumait az angol gyarmatügyi minisztérium (Colonial Office) anyagai képezik. Az általános gyakorlat szerint ezek a dokumentumok hosszú évtizedekig titkosnak minősítették, az 1902-ig keletkezett iratokat csak 1948-ban szabadították fel, és az azt követő évek anyagai csak az ötvenes évek végétől állnak a londoni levéltár, a Public Record Office látogatóinak rendelkezésére. Az 1958-ban hozott levéltári törvény (Public Records Act) szabályozta véglegesen, hogy az iratokat öt évtized elteltével hozzáférhetővé kell tenni. A dél-afrikai vonatkozású, fölöttébb terjedelmes – az állategészségügytől a közoktatásig a társadalmi lét minden területét átfogó – anyag legfontosabb részét a gyarmatügyi miniszter és helyettese által a kabinet számára gépírással készített „bizalmas”, illetve „szigorúan bizalmas” jelzéssel ellátott feljegyzések képezik. E feljegyzések szó szerint tartalmazzák a dél-afrikai brit főbiztos és az egyes gyarmatok főkormányzóinak, egyes esetekben azok helyetteseinek az angol kormányzati és parlamenti használatra szánt helyzetértékeléseit Dél-Afrika vonatkozásában. Az anyagokat gyakorta lábjegyzetek kísérik, amelyek a kabinet tagjainak voltak hivatva eligazítást adni az adott kérdés politikai súlyáról.

A kül-, illetve a gyarmatügyi minisztérium anyagát tartalmazó csomókról, akár csak a belügyminisztérium (Home Office) és más kormányhivatalok anyagáról a kutatást nagymértékben segítő regiszter- és mikrofilmmásolat készült, amely a „Cabinet Papers 1880–1914” (Cab.) megfelelő évjárataiban kereshető vissza.

Az említett dokumentumok minden további Dél-Afrikával kapcsolatos hivatalos anyag, kortes beszéd, parlamenti felszólalás stb., illetve a kormány által kiadott pátensek és a szavazással szentesített törvények alapjait képezték, így tehát nem csoda, hogy a kutatás számára történt felszabadításuk semmiféle szenzációsan új felfedezést nem eredményezett, lényegében a már korábban kialakított általános kép némi finomítása történt csak meg.

A sorrendben második legfontosabb forráscsoportot a brit parlamentben elhangzott felszólalások szövege képezi. A szövegeket teljes terjedelmükben közlő hiteles kiadás (The Parliamentary Debates – Autho-

rised Edition) kronológiai sorrendben tartalmazza az idevonatkozó részeket. A kor sajátossága, hogy a kínai kulik Transvaalból történő repatriálásának kérdése az önkormányzatnál messze nagyobb gyakorisággal szerepelt mindkét ház napirendjén. Ennek ellenére a „kínai botrány” nemcsak értékes információkkal szolgál Transvaal és Orange River Gyarmat 1904–1907 közötti történetéről, hanem fontos szerepet játszott az unionisták anyaországbeli választási bukásában is.

A fokvárosi parlament, illetve Johannesburg (majd a későbbiekben ismét Pretoria) és Bloemfontein érdekképviselői szerveinek anyagai európai gyűjteményekben nem hozzáférhetőek. A Dél-Afrikai Állami Levéltári Szolgálat (State Archives Service) fokvárosi részlege rendelkezik nem csupán az ország legrégebbi (1651. december 30-án íródott) dokumentumával, hanem itt találhatóak a korszak legfontosabb személyiségeinek hagyatékaiból származó gyűjtemények is. Néhány fontosnak tartott részlet belekerült az érintett politikusok (Krüger, Rhodes, Smuts, Milner, Selborne stb.) személyes iratait tartalmazó összeállításokba és más történelmi forrásközlésekbe. A helyi adminisztráció anyagait tartalmazó folyóméterek a fokvárosi mellett Pretoria, Bloemfontein és Pietermaritzburg levéltáraiban találhatóak. Az 50 évnél régebbi dokumentumok itt is mindenki számára hozzáférhetőek, ellentétben a Dél-Afrika életében oly meghatározó jelentőségű Bányakamara (Chamber of Mines) gyakorlatával, amely csak a kamarába tömörült hat nagy pénzügyi csoport egyikének kezdeményezésére létrehozott Barlow Rand Archives Department révén enged betekintést a tárgyalt korszak vezető bányabáráinak (H. Eckstein, Julius Wernher, Alfred Beit, Lionel Phillips) hagyatékába. A roppant földrajzi távolság miatti hiányt nagyjából pótolja, hogy a gyarmati törvényhozásban és közigazgatásban keletkezett anyagok a dolgok rendje szerint mind eljutottak az anyaország parlamentjének illetékes bizottságai elé, így azok, ha kivonatossan is, de szerepelnek a fent említett angol dokumentumokban.

A brit birodalmi kormány hivatalosai közül kiemelendők az ún. „kék könyvek” (Blue Books), amelyek a „House of Commons Papers” (Cd. négyjegyű számmal jelzett anyagai). Az angol–búr háború óta a kék könyvek tekintélyes része kimondottan a dél-afrikai helyzettel foglalkozott, például az 1905-ös (Cd. 2399) a bennszülött-kérdéssel, vagy a Lord Selborne vezetésével összeállított és gyakran idézett 1907-es kék könyv a dél-afrikai gyarmatok föderációjáról (Cd. 3564).

A korabeli újságok közül a kormány szócsövének tekintett *The Times* három évfolyamának (1905–1906–1907) teljes Dél-Afrikára vonatkozó anyaga, valamint több 1901 és 1908 között íródott cikk került e dolgozatban felhasználásra. Ezt a munkát megkönnyítette a British Museum könyvtárának katalógusa, amely tematikailag is eligazít a roppant terjedelmű, mikrofilmen nehezen olvasható anyagban. A dolgozat témája és a felhasznált egyéb források nem indokolták a brit ellenzéki és a helyi dél-afrikai sajtó adott évfolyamainak tételes átnézését.

A publikált dokumentumok sorában meghatározó jelentőséggel bírnak a dél-afrikai brit gyarmatok unióját bemutató korabeli válogatások (pl. *Papers Relating to a Federation of the South African Colonies*, 1907, Johannesburg), valamint Eybers (1918), Newton (1924) és Bell (1928) máig sokat forgatott összeállításai.¹

A kor kiemelkedő politikusainak levelezését mára szinte hiány nélkül kiadták. A sort Milner személyes iratainak közlése nyitotta meg még a két világháború között², és javarészt az 1960-as, 1970-es években be is fejeződött e művek kiadása. (Smuts, 1966; Merriman, 1966; Fitzpatrick, 1976; stb.)³. Kivételt Selborne házi levéltára képez, amelynek csak belpolitikai vonatkozású részeit adták ki 1987-ben⁴. Természetesen még az ilyen tematikus válogatás is sok érdekes részlettel szolgált a dolgozat megírásához. A gyarmatpolitikával foglalkozó rész megjelenése a kiadó tájékoztatása szerint a közeljövőben várható.

Az angol levéltári forrásokkal kapcsolatban megjegyzendő még, hogy egységes előírások és főleg központi levéltár hiányában roppant szétzórta a források őrzési helye. A fentebb említett Lord Selborne magánlevéltára például részben a Lordok Házának tulajdonában van (House of Lords Record Office), részben egyetemi könyvtárak birtokában (elsősorban a birminghami egyetemen), legnagyobb része viszont a főnemesi családok, illetve leszármazottaik által továbbra is fenntartott és gyarapított családi levéltárakban. (A példa nem tartozik a legkirívóbbak közé: Lord Wolseley-nek, az ashantik és búrok legyőzőjének, a cserkészmozgalom megalapítójának leánya, apja levelezésének azon részéből, amit a londoni katonai levéltárban – Royal United Service Institution Library – őriztek, nemes gesztussal odaajándékozott mintegy tíz folyómétert, amikor egy elővárosi könyvtár rózsatermesztésnek szentelt különtermét még néhány érdekesnek tartott anyaggal töltötték fel.) Ezeknek az anyagoknak a hozzáférhetőségét semmi sem szabályozza, a „My house is my castle”-elvé alapján lényegében az egyéni szimpátia dönt a beengedésről. Nyilvánvalóan ezzel magyarázható a személyi levéltárak publikálásának széles körű gyakorlata.

A levéltári zárlat lejárta fontos mérföldkő volt Transvaal és Orange River Gyarmat önkormányzathoz jutásának a historiográfiájában, hiszen az ötvenes éveket megelőzően elsősorban a dél-afrikai történészek terepének számított ez a téma. Itt mindenekelőtt E. A. Walker és C. W. De Kiewiet a 2. világháború alatt Angliában publikált *Dél-Afrika társadalom- és gazdaságtörténete* című, ma már klasszikusnak számító művei emelendők ki⁵. A dél-afrikai források alapos ismerete ellenére ezek a munkák egyoldalúan az anyaország és a gyarmati fehér társadalom

¹ Eybers 1918, Newton 1924, Bell – Morell 1928.

² Headlam 1933.

³ Hancock – Van Der Poel 1966., Lewsen 1966, Lewsen 1969, Duminy – Guest 1976.

⁴ Boyce 1987.

⁵ Walker 1941, De Kiewiet 1941.

kapcsolatát vizsgálják, noha sok vonatkozásban elkerülték a dél-afrikai történetírás két nagy öregjének számító George Theal és W. M. Macmillan „koloniális versus misszionárius” szemléletének egyoldalúságát. (Theal volt a szerkesztője a *Publications of the Cape Colony* című, Dél-Afrikában úttörőnek számító, 1897 és 1905 között kiadott 36 részes sorozatnak, amelybe a dolgozat szempontjából releváns dokumentumok a korai dátum miatt még nem kerülhettek be.)

A Rotterdamban született, de szüleivel egyéves korában Dél-Afrikában letelepedett De Kiewiet a neves dél-afrikai történésztől, Van Jaarsveldtől az 1964-ben, Fokvárosban megjelent *A dél-afrikai történelem afrikáner interpretációja* című munkájában „a dél-afrikai historiográfia egén ragyogó talán legfényesebb csillag” dicséretet kapta⁶, és még napjaink vezető dél-afrikai történészei sem fukarkodnak a dicsérő jelzőkkel. Christopher Saunders 1986-ból származó értékelése szerint

„A történetírók munkái közül egy sem közelítette meg De Kiewiet könyvének színvonalát – sőt egyenesen – A Dél-Afrikáról valaha írt művek legnagyobbikának” nevezi⁷.

Hasonló megállapítások születtek Eric Walker munkájával kapcsolatosan is, bár L. M. Thompson megjegyezte róla, hogy nem mentes az afrikáner-ellenes előítéletektől, és hogy a munka színvonalát „nagyban rontja a beléivódott meggyőződés Ófelsége kormányainak tévedhetlenségéről”⁸.

Az első nagyobb lélegzetű monografikus feldolgozás az angol G. B. Pyrah tollából született, mindössze néhány évvel a levéltári zárlat lejárt előtt⁹. Hivatkozási indexe azonban ennek ellenére is kimagaslóan magas, hiszen a kor vezető politikusainak levelezése, a parlament idevonatkozó kék könyvei, a korabeli sajtó és egy sor más forrás felhasználásával etalont teremtett a további kutatásokhoz.

Sharpeville, majd a Dél-Afrikai Unió kiválása a Brit Nemzetközösségből érezhetően megnövelte az ország iránti érdeklődést, és a véletlennek köszönhetően ez az időpont éppen egybevágott a kutatásokat gátló szinte összes tényező megszűnésével. Az 1960-as stockholmi nemzetközi történészkongresszuson hangzott el az angol N. Mansergh: „Dél-Afrika 1906–1960: A nagylelkűség ára” című referátuma. Amellett, hogy jelentős nemzetközi fórumon valószínűsíthetően ez volt az egyetlen ezzel a témával kapcsolatos történészi megnyilatkozás, az előadás jelentős visszhangot váltott ki. Rövidesen könyv formájában is megjelent, de már a kézirat alapján megszületett a német nyelvű fordítás, amit más nyelvek is követtek.

⁶ Van Jaarsveld 1964, 41. old.

⁷ Saunders 1986, 323–329. old.

⁸ Thompson 1966, 214. old.

⁹ Pyrah 1955.

Mansergh könyvének¹⁰ legvitatottabb pontja éppen a címben megfogalmazott nagylelkűség volt, amit a szerző az angol liberálisoknak tulajdonított az önkormányzat, majd a domíniumi státus adományozása kapcsán. Maga a gondolat nem volt új, Balfour már az önkormányzat körül zajló vitában úgy fogalmazott, hogy annak megadása

„a legkönnyelműbb lépés, amit valaha a gyarmati nagypolitikában elkövettek”¹¹.

Maguk a liberálisok is szívesen tetszelegtek a kérdésben tanúsított önzetlenség pózában, Smuts pedig éppenséggel erre építette önnön kulcszerepét 1906 telének sorsfordító eseményeiben.

A hatvanas években a történészek figyelmét minden bizonnyal az a következetesség keltette fel, amellyel Mansergh a Liberális Párt 1905 decemberében bekövetkező hatalomrákerülésétől az apartheid dél-afrikai berendezkedéséig sorakoztatta fel az eseményeket. Az alábbiakban idézett művek döntő többsége az ezt követő másfél évtizedben született, és a kérdésfeltevésnek ez a módja egyben mondanivalójukat is döntően befolyásolta.

A „pro-liberálisként” tipizálható és leginkább R. Hyam és G. H. L. Le May nevével fémjelezhető irányzat vált végül is általánosan elfogadottá, amely a Campbell–Bannerman kormányának a dél-afrikai ügyekben igen szűk mozgásterére hívta fel a figyelmet. A Vereenigingi békeszerződés által a „nem fehérek” politikai képviselőjének ügyében tett engedelmeket a liberálisok nem semmisíthették meg egy tollvonással anélkül, hogy az angol–afrikáner ellentétek újult erővel fel ne lángoltak volna.

Ezen túlmenően a liberális történeti iskola két másik szempontból is alapvetően új szemléletet hozott. Sharpeville és a Dél-Afrikai Köztársaság nemzetközi porondon történő pária-státusba csúszása kedvező feltételt teremtett az angol gyarmati politika bennszülötteket védő politikájának kidomborításához már 1806-tól kezdődően, de különös tekintettel a századfordulóra. Ennél lényegesebb és maradandóbb tendencia volt az afrikai népek történetének felfedezése. A fekete kontinens dekolonizációjával párhuzamosan világszerte megnőtt az érdeklődés Afrika „igazi” történelme iránt. A *The Journal of African History* 1960-tól jelenik meg, angolszász és francia egyetemek Afrika Intézeteket alapítottak, de Ranger szerint „Afrika története kutatásának forradalma” Dar es Salaamban, Nairobian és Ibadanban kezdődött, ahol az első egyetemi tanszékek megalakultak¹². Sík Endre munkássága is – a kései publikálás miatt – ezzel az áramlattal vált világszerte ismertté, noha a *Fekete-Afrika története* szemléletében már ekkor is túlhaladott volt, és nemcsak

¹⁰ Mansergh 1962.

¹¹ Albertini 1970.

¹² Ranger 1976, 28. old.

európai, hanem – mindjárt megjelenése után – számos afrikai történész részéről is erős kritika érte.¹³

A historiográfiában lezajló változásokat jól példázzák a két, máig is kézikönyvként használt nagylélegzetű munka, a *Cambridge History of the British Empire* nyolcadik, Dél-Afrikának szentelt kötete és az *Oxford History of South Africa* közötti lényeges eltérések.

A *Cambridge History* 1963-as kiadása lényegében az 1936-os, 1940-es, majd 1957-es kiadások alig változtatott utánnomása volt. Míg azonban 1936-ban a 32 fejezet között a de Kiewiet által írt, igaz, mindössze 21 oldalas „Társadalmi és gazdasági változások a bennszülött törzsi életben” című fejezet valóságos szenzációnak számított, a Walker szerkesztette 1963-as kiadás még azzal sem dicsekedhetett, hogy a legfrissebb szakirodalom legalább a bibliográfiai jegyzékben szerepelt volna.¹⁴ Az idős, hetvenes évei közepén járó tudósnak leginkább J. S. Marais és L. M. Thompson és általában az afrikánsz nyelvű munkák ismeretének hiányát rótták fel.¹⁵

Az új szemléletmód erényei és fogyatékosai sokkal inkább jellemzőek a Leonard Thompson és Monica Wilson által szerkesztett, 1969-ben, illetve 1971-ben megjelentetett kétkötetes *Oxford History of South Africa* című munkára.¹⁶

A nagy trek és az angol–búr háborúk nem kaptak önálló fejezeteket, ami egyértelmű szakítást jelentett a hagyományos történelmi írással. Az afrikáner nacionalizmus taglalása is mindössze egy alfejezetre szorítkozott, szemben az afrikai nacionalizmussal, amely a második kötet jórészt kitölti. Az angol–afrikáner megbékélés és az unió létrehozása csupán néhány oldallal szerepel, és a fentebb említett angol szerzők munkáinak összegzésén lényegében nem megy túl. A régészet, néprajz, szájhagyományozott történelem és más segédtudományok felhasználása nemcsak, hogy nem bizonyult minden fehér foltot eltüntető módszernek, de egyben szétesővé is tette az egész művet. Ronald Hyam, a brit birodalmi politika és a gyarmatügyi minisztérium tevékenységének szakavatott ismerője¹⁷ feltette a kérdést:

„Történetírásnak nevezhető-e még egyáltalán ez az új műfaj?”¹⁸

Az *Oxford History of South Africa* szemléletének módszertani továbbfejlesztéseként fogható fel számos, a közelmúltban megjelent publikáció, amelyekben már nem pusztán „telepeseknek” titulálják a fehér lakosság egészét, hanem a szerzők tudatosan ignorálják is ezt a népcsoportot. Jó példa erre az UNESCO által megjelentetett *General History*

¹³ Ogot 1968, 1–9. old.

¹⁴ Smith 1988, 130–131. old.

¹⁵ Thompson 1960, Marais 1961.

¹⁶ Wilson – Thompson 1971.

¹⁷ Hyam 1968, Hyam – Martin 1975.

¹⁸ Smith 1988, 139. old.

of Africa VII., 1985-ben kinyomtatott, majd 1990-ben újra kiadott kötet, amely 1880-tól 1935-ig tárgyalja az eseményeket, és amelyben, az 1879-ben Isandhlwananál vívott zulu-angol ütközet egész oldalas fotót is kapott, míg Vereeniging még a tárgymutatóba sem került bele.¹⁹

A nyolcvanas évek legnívósabb munkái minden bizonnyal a Fokvárosi (Dél-Afrika legrégebbi felsőoktatási intézménye 1829-től) Egyetem kiadványai között keresendők. A már említett Christopher Saunders kapott megbízást a Jon Woronoff által szerkesztett *African Historical Dictionaries* sorozatának dél-afrikai kötetére, amely 1983-ban látott napvilágot.²⁰

Igazi tudományos szenzációt keltett André Odendaal 1984-ben ugyancsak Fokvárosban megjelent, a századelő fekete polgárjogi mozgalmának szentelt műve²¹, amely minden előítélettől mentesen, a levéltári és az orális adatbázist egyforma biztossággal kezelve a Dél-Afrikai Unió létrehozása körüli évek irodalmából a leginkább hiányzó fejezeteket pótolta, illetve írta újra. T. R. H. Davenport megfogalmazása a dél-afrikai historiográfia legújabb szakaszáról – amely a gyarmati, liberális és a marxista periódust követi, s amelynek kezdetét saját, *Dél-Afrika története* című kötetének kiadásával látja egybeesni²² – a legegységesebben Odendaal munkásságára alkalmazható.

Megfigyelhető emellett a Kelet-Európában sem ismeretlen újraértékelések sorozata, amit az 1988-ban, Johannesburgban kiadott tanulmánygyűjtemény *Változó múlt – Irányzatok a dél-afrikai történetírásban* beszédes címével is bizonyít.²³ Ezzel párhuzamosan megnőtt a veszélye a történetírás újbóli etnikai választóvonalak szerinti szétesésének. Az afrikáner „állami önállóság” megteremtését illetően a feketék, félvérek, indiaiak, sőt a brit származásúak sérelmeinek jóvátételét követelő szélsőséges igények a tudományok terén is éreztetik hatásukat. Az ilyen egyoldalú történelemszemléletet tükröző művek újbóli kiadásainak megszorodása a dél-afrikai társadalmi fejlődés velejárója, az elkülönülés, a „saját történelem” és a politikai önigazolás igénye magyarázza továbbélésüket. Az afrikáner történetírás hagyományait büszkén vállaló szerzők művei közül tárgyilagosságában és széles látókörével kiemelendő a pretoriai Dél-Afrika Egyetem professzorának, C. F. J. Mullernek 1969-ben írt és a mai napig tízszer kiadott műve, a *Dél-Afrika történetének 500 éve*.²⁴

(2007)

¹⁹ Boahen 1985.

²⁰ Saunders 1983.

²¹ Odendaal 1984.

²² Davenport 1979.

²³ Smith 1988, 151. old.

²⁴ Muller 1988.

Szakirodalom

- ALBERTINI, von R.
1970 *Moderne Kolonialgeschichte*, Köln.
- BELL, N. – MORELL, W. P. (ed.)
1928 *Select Documents on British Colonial Policy*, Oxford.
- BOAHEN, A. (ed.)
1985 *General History of Africa*, Vol. VII., Africa under Colonial Domination 1880–1935, London.
- BOYCE, G. (ed.)
1987 *The Crisis of British Unionism. Lord-Selborne's Domestic Political Papers, 1885–1922*, London.
- DAVENPORT, T. R. H.
1979 *South Africa. A Modern History*, London.
- DE KIEWIET, C. W.
1941 *A History of South Africa Social and Economic*, Oxford.
- DUMINY, A. H. – GUEST, W. R. (ed.)
1976 *Fitzpatrick. South African Politician Selected Papers, 1888–1906*, Johannesburg.
- EYBERS, G. W. (ed.)
1918 *Select Constitutional Documents illustrating South African History, 1795–1910*, London.
- HANCOCK, W. K. – VAN DER POEL, J. (ed.)
1966 *Selections from the Smuts Papers*, Vol. 2., June 1902 – May 1910, Cambridge.
- HEADLAM, C. (ed.)
1933 *The Milner Papers*, Vol. 2., 1899–1905, London.
- HYAM, R.
1968 *Elgin and Churchill at the Colonial Office 1905–1908*, London.
- HYAM, R. – MARTIN, G.
1975 *Reappraisals in British Imperial History*, London.
- LEWSEN, P. szerk.
1966 *Selections from the Correspondence of John X. Merriman 1899–1905*, Cape Town.
- LEWSEN, P. (ed.)
1969 *Selections from the Correspondence of John X. Merriman 1905–1924*, Cape Town.
- MANSERGH, N.
1962 *South Africa 1906–1961: Price of Magnanimity*, London.
- MARAIS, J. S.
1961 *The Fall of Kruger's Republic*, Oxford.
- MULLER, C. F. J. (ed.)
1988 *Five Hundred Years. A History of South Africa*, Pretoria.
- NEWTON, A. P. (ed.)
1924 *Documents relating to the Unification of South Africa*, London.
- ODENDAAL, A.
1984 *Vukani Bantu! The Beginnings of Black Protest Politics in South Africa to 1912*, Cape Town.
- OGOT, Bethwell A.
1968 'Some Approaches to African History', in: *Hadith*, I. köt., Nairobi.

- PYRAH, G. B.
1955 *Imperial Policy and South Africa, 1902–1910*, Oxford.
- RANGER, T. O.
1976 Towards a usable African Past, in: FYFE, C. szerk.: *African Studies since 1945*, London.
- SAUNDERS, C.
1983 *Historical Dictionary of South Africa*, New York.
- SAUNDERS, C. – De KIEWIET, C. W.
1986 *Historian of South Africa*, Cape Town.
- SMITH, K.
1988 *The Changing Past. Trends in South African Historical Writing*, Johannesburg.
- THOMPSON, L. M.
1960 *The Unification of South Africa 1902–1910*, Oxford.
- THOMPSON, L. M.
1966 South Africa, in: WINKS, R. W. (ed.): *The Historiography of the British Empire*, Durham.
- VAN JAARSVELD, F. A.
1964 *The Afrikaner's interpretation of South African History*, Cape Town.
- WALKER, E. A.
1941 *A History of South Africa*, London.
- WILSON, Monica – THOMPSON, L. (ed.)
1971 *The Oxford History of South Africa 1870–1966*, Vol. II., Oxford.